

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра археології, етнології та культурології**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Декан факультету історії та міжнародних відносин
Віталій АНДРЕЙКО
« 06 » 2024 року

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Основи шкільного краєзнавства

Рівень вищої освіти: перший (бакалаврський)
Галузь знань: 01 Освіта /Педагогіка
Спеціальність: 014 Середня освіта
Предметна спеціальність: 014.03 Середня освіта (Історія)
Освітня програма: Історія
Статус дисципліни: обов'язкова
Мова навчання: українська

Робоча програма навчальної дисципліни «**Основи шкільного краєзнавства**» для здобувачів **першого (бакалаврського) рівня** вищої освіти галузі знань **01 Освіта / Педагогіка** спеціальності **014 Середня освіта** предметної спеціальності **014.03 Середня освіта (Історія)**, освітньої програми **Історія**.

Розробник: Ферков О.В. – к.і.н., доцент кафедри археології, етнології та культурології, факультету історії та міжнародних відносин ДВНЗ «УжНУ».

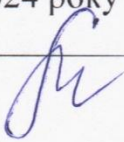
Робочу програму розглянуто та затверджено на засіданні кафедри археології, етнології та культурології

протокол № 12 від «27» червня 2024 року

в.о.завідувача кафедри доц. Надія КЕРЕЦМАН

Схвалено науково-методичною комісією факультету історії та міжнародних відносин

протокол № 7 від «28» червня 2024 року

Голова науково-методичної комісії доц. Світлана МИШКО

**Результати перегляду
робочої програми навчальної дисципліни**

Робоча програма перезатверджена на 2024/2025 н.р. без змін; зі змінами (Додаток   ).
(потрібно підкреслити)

протокол № 12 від «27» 06 2024 р. Завідувач кафедри Черешман Я.Т.
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 2025/2026 н.р. без змін; зі змінами (Додаток   ).
(потрібно підкреслити)

протокол № 11 від «27» 06 2025 р. Завідувач кафедри Мойжес В.В.
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20 /20   н.р. без змін; зі змінами (Додаток   ).
(потрібно підкреслити)

протокол №   від « »   20   р. Завідувач кафедри

(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20 /20   н.р. без змін; зі змінами (Додаток   ).
(потрібно підкреслити)

протокол №   від « »   20   р. Завідувач кафедри

(підпис) (Прізвище ініціали)

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Розподіл годин за навчальним планом	
	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів ЄКТС – 3 + 1	Рік підготовки:	
Загальна кількість годин – 120	3	3
Кількість модулів – 2	Семестр:	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2,9 самостійної роботи студента – 3	6	6
	Лекції:	
	28	8
	Практичні (семінарські):	
	16	4
Вид підсумкового контролю: екзамен + диф. залік	Індивідуальна робота	
	30	30
Форма підсумкового контролю: усний за екзаменаційними білетами	Самостійна робота:	
	46	72

2. МЕТА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Метою вивчення навчальної дисципліни «**Основи шкільного краєзнавства**» є підготувати майбутнього вчителя історії до краєзнавчої діяльності в школі, дати практичні навички здобуття знань про рідний край, способи їх використання, форми організації краєзнавчої діяльності учнів, застосування краєзнавчої інформації на уроках і в позашкільній діяльності.

Відповідно до освітньої програми, вивчення дисципліни сприяє формуванню у здобувачів вищої освіти загальних компетентностей (ЗК), фахових компетентностей (ФК) та предметних компетентностей (ПК):

ЗК – 01 Здатність реалізовувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК – 02 Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технології, вести здоровий спосіб життя.

ЗК – 03 Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК – 04 Здатність працювати в команді.

ЗК – 07 Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК – 08 Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ФК – 01 Здатність до формування в учнів ключових і предметних компетентностей та здійснення міжпредметних зв'язків.

ФК – 02 Володіти основами ціле покладання, планування та проектування процесу навчання учнів.

ФК – 03 Здатність здійснювати об'єктивний контроль і оцінювання рівня навчальних досягнень учнів.

ФК – 04 Здатність до пошуку ефективних шляхів мотивації дитини до саморозвитку (самовизначення, усвідомленого ставлення до навчання).

ПК – 01 Здатність використовувати методологію історії як науки.

ПК – 02 Здатність орієнтуватися в історичному часі, застосовувати періодизацію як спосіб пізнання історичного процесу, доцільно використовувати категоріальнопонятійний апарат і хронологію історичної науки.

ПК – 03 Здатність ефективно й грамотно працювати з різними джерелами історичної інформації, будувати усні й письмові висловлення щодо історичних фактів, історичних постатей та історичної теорії.

ПК – 07 Здатність застосовувати пошук, аналіз та розуміння архівних матеріалів, дискутувати про минуле в політичному й культурному аспектах.

ПК – 08 Здатність чітко і логічно відтворювати базові історичні знання, оцінювати нові відомості, факти, події та інтерпретації в контексті формування в учнів цілісної історичної картини світу.

3. ПЕРЕДУМОВИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Передумовами вивчення навчальної дисципліни «Основи шкільного краєзнавства» є опанування таких навчальних дисциплін (НД) освітньої програми (ОП):

ОК 16. Етнологія

ОК 23. Архівознавство та музеєзнавство

ОК 24. Історія освіти та педагогічної думки нового часу

ОК 39. Етнографічна практика

4. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Відповідно до освітньої програми «Історія», вивчення навчальної дисципліни повинно забезпечити досягнення здобувачами вищої освіти таких програмних результатів навчання (ПРН):

ПРН – 02 Планує й здійснює освітній процес з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей здобувачів загальної середньої освіти, фахової передвищої освіти, забезпечує розвиток пізнавальної діяльності здобувачів, здійснює мотивацію до навчання, застосовує диференціацію навчання

ПРН – 03 Знає та розуміє принципи, форми, сучасні методи, методичні прийоми навчання предмета в закладах загальної середньої освіти та фахової передвищої освіти.

ПРН – 06 Уміє використовувати інструменти демократичної правової держави у професійній та громадській діяльності.

ПРН – 07 Уміє застосовувати міжнародні та національні стандарти і практики в професійній діяльності.

ПРН – 09 Володіє формами та методами виховання учнів на уроках і в позакласній роботі, уміє відстежувати динаміку особистісного розвитку дитини.

ПРН – 11 Здатний цінувати розмаїття та мультикультурність, керуватися в педагогічній діяльності етичними нормами, принципами толерантності, діалогу й співробітництва, проектувати психологічно безпечне й комфортне освітнє середовище у закладах загальної середньої освіти, враховуючи особливості національних спільнот.

ПРН – 13 Уміє організувати освітній простір із дотриманням принципів універсального дизайну, безпечно проектує навчальний простір у закладах загальної середньої освіти, фахової передвищої освіти спільно зі здобувачами з урахуванням їхніх вікових особливостей, інтересів і потреб.

ПРН – 16 Знаходить оригінальні рішення, спрямовані на розв’язання педагогічних завдань у закладах середньої освіти.

ПРН – 18 Знає історичні особливості розвитку регіонів України, реалізовує краєзнавчий підхід на уроках історії, у позакласній та позашкільній роботі з учнівською молоддю.

ПРН – 19 Уміє орієнтуватися в науковій періодизації, порівнювати історичні процеси вітчизняної та всесвітньої історії, виявляти тенденції міжнародних відносин, пов’язані з геополітичними чинниками.

ПРН – 20 Уміє використовувати новітні методологічні підходи у навчальній та професійній діяльності: цивілізаційний, аксіологічний, культурологічний, антропологічний, багатofакторний.

Очікувані результати навчання, які повинні бути досягнуті здобувачами освіти після опанування навчальної дисципліни «**Основи шкільного краєзнавства**»:

Програмні результати навчання	Шифр ПРН
Планує й здійснює освітній процес з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей здобувачів загальної середньої освіти, фахової передвищої освіти, забезпечує розвиток пізнавальної діяльності здобувачів, здійснює мотивацію до навчання, застосовує диференціацію навчання	ПРН – 02
Знає та розуміє принципи, форми, сучасні методи, методичні прийоми навчання предмета в закладах загальної середньої освіти та фахової передвищої освіти.	ПРН – 03
Уміє використовувати інструменти демократичної правової держави у професійній та громадській діяльності.	ПРН – 06
Уміє застосовувати міжнародні та національні стандарти і практики в професійній діяльності.	ПРН – 07
Володіє формами та методами виховання учнів на уроках і в позакласній роботі, уміє відстежувати динаміку особистісного розвитку дитини.	ПРН – 09
Здатний цінувати розмаїття та мультикультурність, керуватися в педагогічній діяльності етичними нормами, принципами толерантності, діалогу й співробітництва, проектувати психологічно безпечне й комфортне освітнє середовище у закладах загальної середньої освіти, враховуючи особливості національних спільнот.	ПРН – 11
Уміє організувати освітній простір із дотриманням принципів універсального дизайну, безпечно проектує навчальний простір у закладах загальної середньої освіти, фахової передвищої освіти спільно зі здобувачами з урахуванням їхніх вікових особливостей, інтересів і потреб.	ПРН – 13
Знаходить оригінальні рішення, спрямовані на розв’язання педагогічних завдань у закладах середньої освіти.	ПРН – 16
Знає історичні особливості розвитку регіонів України, реалізовує краєзнавчий підхід на уроках історії, у позакласній та позашкільній роботі з учнівською молоддю.	ПРН – 18

Уміє орієнтуватися в науковій періодизації, порівнювати історичні процеси вітчизняної та всесвітньої історії, виявляти тенденції міжнародних відносин, пов'язані з геополітичними чинниками.	ПРН – 19
Уміє використовувати новітні методологічні підходи у навчальній та професійній діяльності: цивілізаційний, аксіологічний, культурологічний, антропологічний, багатофакторний.	ПРН – 20

5. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

Засобами оцінювання та методами демонстрування результатів навчання з навчальної дисципліни є: екзамен; стандартизовані тести; реферати, есе; презентації результатів виконаних завдань та досліджень; студентські презентації та виступи на наукових заходах.

Форми контролю та критерії оцінювання результатів навчання

Форми поточного контролю: реферати, есе; презентації результатів виконаних завдань та досліджень; студентські презентації та виступи на наукових заходах.

Форма модульного контролю: стандартизовані тести.

Форма підсумкового семестрового контролю: екзамен в усній формі за екзаменаційними білетами.

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 1)

Поточне оцінювання та самостійна робота						Модульна контрольна робота	Сума
T1	T2	T3	T4	T5	CP	50	100
8	8	8	8	8	10		

T1, T2 ... – теми

CP – самостійна робота

Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти (модуль 2)

Поточне оцінювання та самостійна робота				Модульна контрольна робота	Сума
T7	T8	T9	CP	50	100
10	10	10	20		

T1, T2 ... – теми

CP – самостійна робота

Оцінювання окремих видів навчальної роботи з дисципліни

Вид діяльності здобувача вищої освіти	Модуль 1		Модуль 2	
	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)	Кількість	Максимальна кількість балів (сумарна)
Практичні (семінарські) заняття	5	40	3	30
Презентація	-	-	1	10
Реферат	1	10	-	-
Есе	-	-	1	10
Модульна контрольна робота	1	50		50
Разом		100		100

Критерії оцінювання модульної контрольної роботи

При оцінюванні модульної контрольної роботи враховується обсяг і правильність виконаних завдань:

а) оцінка “відмінно” ставиться за правильне виконання всіх завдань;

б) оцінка “добре” ставиться за виконання 75 % усіх завдань;

в) оцінка “задовільно” ставиться, якщо правильно виконано більше 50% запропонованих завдань;

г) оцінка “незадовільно” ставиться, якщо завдань виконано менше від 50

Критерії оцінювання підсумкового семестрового контролю.

Відповідно до «Положення про порядок та методику проведення семестрових (курсівих) екзаменів і заліків в Ужгородському національному університеті» (затверджено Наказом Ректора ДВНЗ «УжНУ» № 698/01-17 від 08.05.2015 р.), знання здобувачів оцінюється як з теоретичної, так і з практичної підготовки за такими критеріями:

оцінку «відмінно» (90-100 балів, А) заслуговує здобувач, який: - всебічно і глибоко володіє навчально-програмовим матеріалом; - вміє самостійно виконувати завдання, передбачені програмою, використовує набуті знання і вміння у нестандартних ситуаціях; - засвоїв основну і ознайомлений з додатковою літературою, яка рекомендована програмою; - засвоїв взаємозв'язок основних понять дисципліни та усвідомлює їх значення для професії, яку він набуває; - вільно висловлює власні думки, самостійно оцінює різноманітні життєві явища і факти, виявляючи особистісну позицію; - самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності, виявив творчі здібності і використовує їх при вивченні навчально-програмового матеріалу, проявив нахил до наукової роботи;

оцінку «добре» (82-89 балів, В) заслуговує здобувач, який: - повністю опанував і вільно (самостійно) володіє навчально-програмовим матеріалом, в тому числі застосовує його на практиці, має системні знання в достатньому обсязі відповідно до навчально-програмового матеріалу, аргументовано використовує їх у різних ситуаціях; - має здатність до самостійного пошуку інформації, а також до аналізу, постановки і розв'язування проблем професійного спрямування; - під час відповіді допустив деякі неточності, які самостійно виправив, добирає переконливі аргументи на підтвердження вивченого матеріалу;

оцінку «добре» (74-81 бал, С) заслуговує здобувач, який: - в цілому навчальну програму засвоїв, але відповідає на екзамені з певною кількістю помилок; - вміє порівнювати, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати на практиці, контролювати власну діяльність; - опанував навчально-програмовий матеріал, успішно виконав завдання, передбачені програмою, засвоїв основну літературу, яка рекомендована програмою;

оцінку «задовільно» (64-73 бали, D) заслуговує здобувач, який: 8 - знає основний навчально-програмовий матеріал в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії; - виконує завдання непогано, але зі значною кількістю помилок; - ознайомлений з основною літературою, яка рекомендована програмою; - допускає на заняттях чи екзамені помилки при виконанні завдань, але під керівництвом викладача знаходить шляхи їх усунення;

оцінку «задовільно» (60-63 бали, E) – заслуговує здобувач, який: - володіє основним навчально-програмовим матеріалом в обсязі, необхідному для подальшого навчання і використання його у майбутній професії, а виконання завдань задовольняє мінімальні критерії. Знання мають репродуктивний характер;

оцінка «незадовільно» (35-59 балів, FX) – виставляється здобувачу, який: виявив суттєві прогалини в знаннях основного програмового матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань;

оцінка «незадовільно» (0-35 балів, F) – виставляється здобувачу, який: - володіє навчальним матеріалом тільки на рівні елементарного розпізнавання і відтворення окремих фактів або не володіє зовсім; - допускає грубі помилки при виконанні завдань, передбачених програмою; - не може продовжувати навчання і не готовий до професійної діяльності після закінчення університету без повторного вивчення даної дисципліни. При виставленні оцінки враховуються результати навчальної роботи здобувача протягом семестру.

Таблиця відповідності оцінок за різними шкалами

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ЕКТС	Оцінка за національною шкалою для екзамену
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	
60-63	E	задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

6. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

6.1. Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1.

Тема 1. Вступ. Предмет і завдання курсу «Основи шкільного краєзнавства».

Предмет, завдання курсу. Основна термінологія. Визначення «шкільне краєзнавство» в науковій і краєзнавчій літературі. Основоположні принципи шкільного краєзнавства. Функції шкільного краєзнавства. Теоретичні засади шкільного краєзнавства. Взаємозв'язок понять, на які опирається шкільне краєзнавство: народознавство, край, регіон, територія. Взаємозв'язок шкільного краєзнавства з суміжними науковими дисциплінами. Термін «краєзнавство» в науковій та енциклопедичній літературі. Класифікація краєзнавства. Науково-педагогічні основи шкільного та вузівського краєзнавства. Підручникова та допоміжна література з курсу.

Тема 2. Зародження та розвиток краєзнавчих студій та шкільного краєзнавства в Україні.

Зародження та становлення історичного краєзнавства в Україні. Стихійно-описовий етап у становленні історичного краєзнавства. Перші описи території України. Нагромадження історико-краєзнавчих знань у XVI – XVIII ст. Цілеспрямовано-описовий етап. Економічногеографічний етап. Розвиток історичного краєзнавства в Україні в другій половині XIX – напочатку XX ст. Виділення історичного краєзнавства в окрему галузь історичної науки. В. Антонович і М. Костомаров. "Обласництво" як метод краєзнавчих досліджень у працях історико-краєзнавчої школи Володимира Антоновича. Історико-краєзнавчі студії Львівської школи М. Грушевського. Регіональні краєзнавчі видання і товариства. Тенденції розвитку краєзнавства в Радянській Україні у 1920-1950-роках. Київська школа "порайонного" дослідження історії України М. Грушевського. Одеська історична школа М. Слабченка та її внесок у розвиток краєзнавства. Інституалізація історичного краєзнавства в радянській Україні у 20 -30-х роках XX ст. Історичне краєзнавство на західноукраїнських землях. Проблеми і здобутки українського краєзнавства у 60-80-ті роки XX ст. Відновлення історико-краєзнавчих досліджень у 50-х – першій половині 60-х років та їх суперечливий характер. Пожвавлення історико-краєзнавчих студій наприкінці 60-х – початку 80-х років XX ст. Розвиток історичного краєзнавства в Україні з 1991 р. до нині.

Краєзнавчі дослідження на Закарпатті (XVIII – XXI ст.) Становлення і розвиток краєзнавчих досліджень на Закарпатті. Перші історико-географічні дослідження про Закарпаття. Початки вивчення проблематики історії міст Закарпаття. Й. Балайті та К. Мейсарош. Історичне краєзнавство в науковій спадщині І. Базиловича, М. Лучкая, Ю. Венеліна (Гуци) та інших. Історико-краєзнавчі та історико-релігійні дослідження на Закарпатті наприкінці XIX – перші десятиліття XX ст. Т. Легоцький – дослідник історії Закарпаття. Розвиток краєзнавства на Закарпатті у 20–40 рр. XX ст. Особливості розвитку краєзнавства Закарпаття радянської доби (середина 40-кінець 80-х рр. XX ст.) Історико-краєзнавчі дослідження в УжНУ. Тенденції розвитку краєзнавства на Закарпатті на сучасному етапі. Історико-краєзнавчі дослідження та туристично-краєзнавчий рух на Закарпатті на сучасному етапі: проблеми та перспективи.

Тема 3. Методика та методи краєзнавчих досліджень та їх застосування в шкільному краєзнавстві

Історичне краєзнавство і спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни. Типологія джерел в історичному краєзнавстві. Етнографічні та лінгвістичні джерела в історичному краєзнавстві, особливості методики їх дослідження. Писемні джерела. Використання архівних матеріалів в історико-краєзнавчих дослідженнях. Методика збору та опрацювання історико-краєзнавчих матеріалів. Усна історія як метод історикокраєзнавчих досліджень. Методика проведення інтерв'ю. Типи і види інтерв'ю. Просопографія і біографістика в краєзнавчих дослідженнях (методика просопографії). Застосування методики просопографії в історико-краєзнавчих дослідженнях. Застосування загальнонаукових методів в історичному краєзнавстві (проблемнохронологічний, Ретроспективний, порівняльно-історичний, хронологічний).

Тема 4. Форми організації шкільного краєзнавства.

Особливості шкільного краєзнавства. Історичне краєзнавство у шкільній та позашкільній роботі, форми та методи.

Учнівські краєзнавчі експедиції: методи підготовки та проведення. Експедиція – форма збору краєзнавчого матеріалу, пізнання рідного краю. Підготовчий період. Польова робота. Камеральна обробка зібраних матеріалів – завершальний етап експедиції.

Учнівські письмові роботи з історичного краєзнавства. Теоретико-методичні аспекти процесу наукового дослідження. Способи фіксації змісту джерел. Види учнівських письмових робіт з історичного краєзнавства. Учнівська конкурсна науководослідна робота: написання і захист. Методика написання учнівських конкурсних науково-дослідних робіт МАН України.

Тема 5. Шкільний музей та його значення в структурі шкільного краєзнавства.

Музезнавство і музейна справа в Україні: минуле і сучасність. Типи музеїв. Їх функції. Шкільний музей. Основні принципи і методика створення шкільного музею. Формування основного фонду музею. Науково-допоміжний фонд шкільного музею. Музейна бібліотека. Напрями фондової роботи. Облік музейних матеріалів. Наукова інвентаризація. Формування науково-довідкового апарату шкільного музею. Правила зберігання музейних предметів. Музейна експозиція. Організація виставок. Завдання та функції шкільного музею.

Тема 6. Пам'ятко-охоронна діяльність в контексті шкільної історико-краєзнавчої роботи.

Пам'яткознавство та пам'яткоохоронна діяльність в Україні. 3 історії пам'яткоохоронного руху в Україні. 2. Законодавство України з питань охорони культурної спадщини. Критерії визначення історичних пам'яток. Діяльність учителя історії і суспільствознавчих предметів по залученню школярів до охорони пам'яток історії і культури. Основні напрями, форми і методи використання пам'яток історії і культури в навчально-виховній роботі з учнями. Термінологічний інструментарій зі шкільної пам'ятко-охоронної роботи. Класифікація об'єктів культурної спадщини.

Напрями роботи шкільного гуртка, спрямованого на пам'ятко-охоронну роботу. Пам'ятко-охоронна робота через учнівські історико-краєзнавчі, історико-географічні експедиції. Популяризація учнями пам'ятників серед населення. Опис школярами пам'яток історії і культури рідного краю. **Змістовий модуль 2.**

Тема 7. Актуальні питання історії та культури Закарпаття в шкільній краєзнавчій роботі.

Етапи історичного розвитку Закарпаття. Сліди найдавнішого перебування первісної людини на Закарпатті. Поселення, житло, господарське життя. Городища. Племена Закарпаття в залізному віці. Пам'ятки слов'янського населення Карпатського басейну у VII – IX ст.: господарський і суспільний лад. Адміністративно-територіальний устрій Північно-Східних окраїн Угорського королівства у XI – XIII ст. Монголо-татарське нашествя та її наслідки для Угорщини в цілому та Закарпаття зокрема. Реформи короля Бейли IV та особливості колонізації краю. Діяльність Федора Корятовича. Селянське повстання під проводом Дердя Дожі. Господарський та політичний розвиток Закарпаття в XVII – початку XVIII ст. Релігійно-церковне життя. Поширення реформаційного руху. Ужгородська унія 1646 р. Антигабсбурзькі рухи XVII- початку XVIII ст. Визвольна війна угорців під керівництвом Ф.Ракоці II (1703-1711 рр.), участь у ній русинів. Урбаріальна та інші реформи Марії Терезії. Угорська революція і визвольна війна 1848-1849 рр., відлуння подій у Північно-Східних комітатах. Зв'язки діячів Закарпаття з передовими громадсько-політичними діячами Наддніпрянської, Західної України. Закарпаття в епоху дуалізму 1867 – 1918 рр. Суспільно-політичний рух. Заснування літературних спілок, культурно-освітніх товариств. Закарпаття в роки Першої світової війни. Розвиток культури Закарпаття XIII – початку XX ст. Християнізація, релігійне життя. Церкви і монастирі краю. Поширення літератури. Михайло Андрелла. Заснування Мукачівської богословської школи, її реорганізація в Ужгородську духовну семінарію. Реформа шкільної освіти 1771 р. Проникнення ідей слов'янського відродження на Закарпаття. Андрій Бачинський. Відкриття гімназій в Мукачеві, Ужгороді, Мараморош-Сігеті.

Розпад Австро-Угорської монархії. Включення Закарпаття до складу Чехословацької республіки. Особливості соціально-правового статусу Підкарпатської Русі. Підкарпатська Русь в європейській кризі кінця 30-х років. Проголошення Карпатської України 15 березня 1939 р. Закарпаття у складі Угорщини (1939-1944).

Культура Закарпаття 20-х – першої половини 40-х рр. XX ст. Становлення нової системи освіти, шкільна реформа 20–30-х рр. XX ст. Розвиток науки в 20-30-х рр. Товариство «Просвіта» та «Общество им. А.Духновича». Театральне життя : «Руський театр «Просвіти», Український театр «Нова сцена». Музичне мистецтво. Закарпатська школа живопису: Й.Бокшай, А.Ерделі, Е.Грабовський. Будівництво та архітектура. Створення та діяльність «Подкарпатского общества наук» (ПОН).

Радянське Закарпаття (1944 -1991 рр.). Звільнення Закарпаття Червоною Армією. Превентивна радянська окупація. Освіта та наука радянського Закарпаття. Література і театральне мистецтво. Література представників різних національностей Закарпаття. Закарпаття в роки незалежності України (1991 – 2021 рр.).

Тема 8. Краєзнавчо-туристичні об'єкти в шкільному краєзнавстві.

Археологічні пам'ятки. Стоянки епохи палеоліту (Королево, Рокосово, Малий Раковець). Пам'ятки середнього кам'яного віку (мезоліту) та неоліту. Перші поселення сільського типу (Заставне – Мала Гора, Рівне – Кішмезев). Укріплені городища доби заліза (VIII ст. до н.е. – до рубежу нашої ери) – Арданово, Шелестово, Іршава). Опідум Галліш-Ловачка біля м. Мукачево один з найбільших у Карпатському басейні торговоекономічних, політичних і культових центрів кельтських племен. Дакійське городище «Читаття» в смт Солотвино та укріплене поселення біля с. Мала Копаня.

Пам'ятки давньоугорських племен (кін. IX – X ст. н.е) – інгумаційні могильники (Чома, Берегово, Свалява), випадкові знахідки (Нижні Ворота), скарби арабських дирхемів (околиці Хуста) та поселення.

Пам'ятники архітектури і містобудування Закарпаття. *Замки* на території Закарпаття. Невицький замок (XII–XIII ст.). Руїни замку «Канків» у Виноградіві. Унікальність Королівського замку „Нялаб” (XII–XVII століття). Ужгородський замок. Середнянський замок. Мукачівський замок Паланок. Чинадіївських замок-палац. Хустський замок.

Монастирі на території Закарпаття (нині діє понад 30 монастирів). Чоловічий монастир о. василіян в с. Малий Березний (1656 р.), де збудовано Хресну Дорогу, Мукачівський православний жіночий монастир. Православні монатсирі Хустщини: Липчанський, Нанківський, Боронянський, Городилівський, Драгівський, Копашнівський, Колесарівський.

Середньовічні кам'яні церкви Закарпаття. *Дерев'яні церкви.* *Руїни чотирьох укріплень* (замків ?) на території Берегівського району: Мале Мукачево (перша згадка відноситься до 1317 р.) – на території села Гут (Гараздівка), Озерний замок розташований на заході села Деда (Дідово), Боржавський – на півдні села Вари (200 м. від угорського кордону, поблизу злиття річки Боржава з Тисою) та замок Мінта – на східній околиці села Квасово (перші згадки про нього датуються 1390 р.). Городище - пам'ятка древніх поселень слов'ян (сmt Кольчино, Мукачівського району). Пам'ятки містобудування та архітектури місцевого значення XIX ст. Історичні будівлі XX ст. **Пам'ятки історії, палацового будівництва та монументального мистецтва.**

Історичні будівлі як пам'ятки палацового будівництва : ансамбль споруд “Графського двору” Бетлена-Ракоці (1629 р.) у м. Берегово, францисканський монастир у м. Виноградово, палац Перені у м. Виноградово, палац Ракоці у м. Мукачево, палацфортеція Текелі у смт. Довге, Імстичівський монастир (18 ст.). Мисливський палац Шенборнів у смт. Чинадієво (XIX ст.)

Вузькоколійна залізниця Берегово – Кушниця (поч. будівництва 1911 р.) Водяна кузня “Гамора” у селі Лисичево.

Музей лісу і сплаву у с. Синевир.

Лінія Арпада – частини оборонної споруди Другої світової війни.

Пам'ятки історії місцевого значення. Могили, меморіальні дошки, місця поховань.

Пам'ятки монументального мистецтва місцевого значення. Втрачені пам'ятки історії місцевого значення.

Тема 9. Видатні постаті історії та культури Закарпаття

Легендарні постаті Закарпаття. Князь Лаборець. Подільський князь Федір Корятович. Відображення його особи в усній народній творчості та історичній пам'яті.

Представники шляхетних родів в історії Закарпаття. Другети. Ракоці. Добо. Перені.

Релігійні та культурно-освітні діячі Закарпаття. А.Бачинський. І.Базилович. М.Лучкай. О.Духнович. А.Добрянський.

Видатні постаті ХХ ст. А.Волошин. Т.Ромжа. Плеяда закарпатських художників. Письменники і поети ХХ ст.

Відомі Закарпатці сучасності.

Мистецтвознавче і літературне краєзнавство в шкільній роботі. Застосування методів краєзнавчої біографістики в шкільному краєзнавстві.

6.2. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин							
	денна форма				заочна форма			
	усього	у тому числі			усього	у тому числі		
		л	пр	с.р. + інд. роб		л	с	с.р.
Змістовий модуль І.								
Тема 1. Вступ. Предмет і завдання курсу «Основи шкільного краєзнавства».	8	2		6		2		12
Тема 2. Зародження та розвиток краєзнавчих студій та шкільного краєзнавства в Україні та Закарпатті	10	4	2	8	14		2	12
Тема 3. Методика та методи краєзнавчих досліджень та їх застосування в шкільному краєзнавстві	8	2	2	8	12	2		10
Тема 4. Форми організації шкільного краєзнавства.	8	2	2	8	12		2	10
Тема 5. Шкільний музей та його значення в структурі шкільного краєзнавства.	8	2	2	8	14		2	12
Тема 6. Пам'ятко-охоронна діяльність в контексті шкільної історикокраєзнавчої роботи.	10	2	2	8	12	2		10
Змістовий модуль ІІ.								
Тема 7. Актуальні питання історії та культури Закарпаття в шкільній краєзнавчій роботі.	12	4	2	10	14	2		12
Тема 8. Краєзнавчо-туристичні об'єкти в шкільному краєзнавстві.	14	6	2	10	14	2		12
Тема 9. Видатні постаті історії та культури Закарпаття	12	4	2	10	14	2		12
Усього годин:	120	28	16	46+30	120	12	6	102

6.3. Теми практичних (семінарських) занять*

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна	заочна
1.	Зародження та розвиток краєзнавчих студій та шкільного краєзнавства на Закарпатті	2	2
2.	Напрями історичного краєзнавства	2	
3.	Підготовка і проведення краєзнавчої експедиції.	2	2
4.	Шкільний музей	2	2
5.	Пам'ятко-охоронна діяльність в контексті шкільної історикокраєзнавчої роботи.	2	
6.	Актуальні питання історії та культури Закарпаття в шкільній краєзнавчій роботі	2	
7.	Краєзнавчо-туристичні об'єкти в шкільному краєзнавстві: замки, церкви, палаці	2	
8.	Видатні закарпатці сучасності	2	
Разом		16	6

*Використання елементів неформального навчання – здобувач із запропонованих як альтернативних форм (проходження дотичних до тем модуля онлайн курсів на платформах Prometheus, Освіторія, EdEra та ін.) може обрати одну і за наявності сертифіката отримати кількість балів передбачених за конкретну тему

6.4. Самостійна робота

Самостійна робота з курсу «Основи шкільного краєзнавства» містить педагогічно-методичну складову та здійснюється за вибором студента.

Самостійна робота з курсу може бути представлена студентом у вигляді розробки презентації, конспекту позакласного заходу, тестів для поточного або підсумкового контролю за тематикою «**Наш край**» (один з історичних етапів, за вибором студента), за програмою шкільного курсу історії (10-11 класи), який провести у формі круглого столу на базі музеїв Ужгорода. (Див.: Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти).

6.5. Індивідуальні завдання (курсова робота)

Курсова робота виконується студентом відповідно до навчального плану. Вона спирається на вивчення текстів джерел та фахової літератури. Її виконання вимагає від студента не тільки знання джерельного матеріалу та фахової літератури, але й уміння проводити порівняльні, зіставні, текстологічні та інші дослідження, пов'язувати питання теорії з практикою, робити узагальнення, висновки.

У процесі виконання курсової роботи здобувач повинен набути й закріпити такі навички: 1) роботи з текстами джерел та фаховою літературою; 2) систематизації, узагальнення та аналізу фактичного матеріалу з навчальної дисципліни.

Виконання курсової роботи здійснюється під керівництвом викладача – керівника роботи – й передбачає консультаційну допомогу з його боку, а також творчий розвиток здобувачем тематики та розділів дослідження. В контексті індивідуальної освітньої траєкторії (ІОТ) студенту надається право вибору теми курсової роботи. Здобувач може запропонувати свою тему з обґрунтуванням доцільності її дослідження. При виборі теми необхідно враховувати, наскільки

питання, розгляд яких передбачається в курсовій роботі, забезпечені джерелами та фаховою літературою.

За потреби текст основної частини роботи можна ілюструвати мапами, схемами, таблицями, діаграмами, графіками, фотографіями, малюнками тощо. Розміщений у тексті графічний матеріал повинен містити пояснення.

Загальний обсяг курсової роботи повинен бути в межах **20 – 25 сторінок тексту**, набраного на комп'ютері з інтервалом 1,5 (без додатків).

Методичні рекомендації з виконання наукових робіт для здобувачів першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти спеціальностей: 014 Середня освіта (предметних спеціальностей 014.03 Середня освіта. Історія), 032 Історія та археологія, 034 Культурологія (<https://www.uzhnu.edu.ua/uk/infocentre/get/87024>).

Теми для написання курсових робіт

1. Писемні джерела з середньовічної історії Закарпаття.
2. Подільський князь Федір Корятович в історичній пам'яті та писемній традиції.
3. Діяльність подільського князя Федора Корятовича на Закарпатті.
4. Аристократичний рід Другетів в історії Закарпаття.
5. Шляхетські роди раннього нового часу в історії комітатів Північно-Східної Угорщини (сучасне Закарпаття).
6. Католицькі монастирі на території сучасного Закарпаття у XIII – XVI ст.
7. Православні монастирі на території сучасного Закарпаття у Середньовіччі та новому часі.
8. Розвиток міст комітатів Північно-Східної Угорщини у XIII – XVI ст.
9. Господарська колонізація на території Ужанського, Березького, Угочанського та Марамороського комітатів: етапи, особливості, наслідки.
10. Реформація та контрреформація на північно-східній окраїні Угорщини (сучасне Закарпаття).
11. Унійний процес на території сучасного Закарпаття.
12. Національно-визвольна війна 1703–1711 рр. під керівництвом Ференца Ракоці II.
13. Особливості реформ імператриці Марії Терезії та Йосипа II для населення комітатів Північно-Східної Угорщини.
14. Специфіка соціально-економічного та політичного становища комітатів ПівнічноСхідної Угорщини в епоху дуалізму.
15. Національне відродження слов'янських народів у XIX ст. та участь у ньому русинів Угорщини (Закарпаття).
16. Включення Закарпаття до складу Чехословацької республіки.
17. Підкарпатська Русь в європейській кризі кінця 30-х років. Проголошення Карпатської України.
18. Закарпаття в роки Другої світової війни. Визволення краю і возз'єднання з УРСР.
19. Культура Закарпаття 20-х – першої половини 40-х рр. XX ст.
20. Політичний, соціально-економічний і культурний розвиток Закарпатської області в складі України (1945–1991 рр.).
21. Розвиток історичного краєзнавства в Україні в другій половині XIX – на початку XX ст.
22. Володимира Антоновича – основоположник краєзнавства.
23. Історико-краєзначі студій Михайла Грушевського.

24. Одеська історична школа М. Слабченка та її внесок у розвиток краєзнавства.
25. Історичне краєзнавство на західноукраїнських землях у 20 -30-х роках ХХ ст .
26. Історико-краєзнавчі та історико-релігійні дослідження на Закарпатті наприкінці ХІХ – перші десятиліття ХХ ст.
27. Розвиток краєзнавства на Закарпатті у 20-40 рр. ХХ ст.
28. Михайло Троян – видатний краєзнавець Закарпаття.
29. Історико-краєзнавчі дослідження на Закарпатті на сучасному етапі: проблеми та перспективи.
30. Історико-краєзнавчі дослідження в УжНУ.

7. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

З метою підвищення якості засвоєння матеріалу при проведенні занять використовуються унаочнюючі матеріали: джерельна література, що сприяють формуванню повного уявлення про культурний феномен; візуалізацію. Карти та атласи.

Проведення занять передбачає стандартно обладнані навчальні аудиторії та використання технічних засобів (ноутбук, проектор, мультимедійна дошка).

Програмне забезпечення: доступ до мережі Інтернет, сайт електронного навчання УжНУ, корпоративна пошта.

Програмне забезпечення – сайт електронного навчання УжНУ.

8. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

Основна література

1. Закон України «Про позашкільну освіту» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2000, № 46, ст.393) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-14#Text>
2. ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ. Збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. ІваноФранківськ, 18 травня 2023 р. / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королька. Івано-Франківськ : Симфонія Форте, 2023. 281 с.
3. Основи краєзнавства: підручник для студентів закладів вищої освіти. Вид. 2-ге, доп. / За ред. О. П. Реєнта. Авт. кол.: Л. В. Баженов, Г. В. Бондаренко, В. Є. Голубко, О. П. Гончаров, О. Б. Коваленко, С. М. Куделко, М. Р. Литвин, Р. В. Маньковська, В. М. Мельниченко, О. Г. Павлова, С. Д. Панишко, С. І. Попович, В. С. Прокопчук, О. П. Реєнт (керівник), А. В. Середяк, О. А. Удод. НАН України. Національна спілка краєзнавців України. – Київ, 2021. – 376 с.
4. Положення про малу академію наук учнівської молоді. Затвердж. Наказ МОН №172/12046 від 09.02.2006 рю <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0172-06#Text>
5. Прокопчук В. С. Шкільне краєзнавство. Навчальний посібник. Київ : Видавництво Кондор, 2011. 338 с.
6. Як стати дослідником: Посібник для учнів / Поліхун Н. І. К.: ТОВ «Інформаційні системи», 2010. 224 с.

Додаткова література

1. Агаркова М. Особливості використання експонатів шкільного музею у процесі викладання історії та позаурочній роботі. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія : «Історія та географія». 2011. Вип. 41. С. 161–164.
2. Всеукраїнська нарада з питань викладання навчального курсу «Основи краєзнавства» у закладах вищої освіти. Матеріали та документи. Київ, 24 травня 2018 р. / Науковий редактор О.П. Реєнт, відповідальний редактор О.А. Удод. К., 2018. 112 с.

3. Гайда Л. Краєзнавча експедиція як форма діяльності шкільного музею. Краєзнавство. Науковий журнал. 2010. № 1–2. С. 178–185.
4. Гайда Л. Формування нормативно-правової бази діяльності музеїв при навчальних закладах України. Краєзнавство. 2011. № 3. С. 49–56.
5. Доба Другетів. Нотатки до політичної, соціокультурної та духовної історії Закарпаття Середньовіччя та раннього нового часу : колект. монографія / З.Борбель, В.Женюч, М.Жиленко, С.Ленчіш, І.Міськов, І.Прохненко, О.Ферков, К.-Ш. Ферков; упоряд. О.Ферков; ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Факультет історії та міжнародних відносин. Ужгород: Вид-во «РІК-У », 2021.
6. Реєнт О. Науково-методологічні аспекти сучасного краєзнавства. Українське краєзнавство в соціокультурному просторі: історичні ретроспекції та виклики сучасності / За заг. ред. О. П. Реєнта. К.: Український пропілей, 2017. С. 10–15
7. Ферков О. В., Белей Н. А. Господарське освоєння Ужанщини у добу Другетів // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», 2018. Вип. 1 (38). С. 84-91.
8. Ферков О. Ліквідація ордену єзуїтів (Товариство Ісуса) та її наслідки для ужгородського єзуїтського колегіуму // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : історія. №1 (46) (2022). С.108-118.
9. Ферков Оксана. Гуменянсько-ужгородський єзуїтський колегіум: від заснування до ліквідації Товариства Ісуса (1613–1773). Natio erudita: Školstvo v konfesionálnom prostredí na Slovensku v minulosti. Orientalia et Occidentalia. Vol. 24. Kosice: Dobrá kniha, 2019. С. 121-139. Колективна монографія
10. Ферков Оксана. Монастирі ордену братів менших (францисканців) в комітатах Берег та Угоча в Середньовіччі та ранньому новому часі. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», № 1 (44) (2021), С.80-89.
11. Ферков Оксана. Угорська шляхта північно-східних комітатів на роздоріжжі релігійної конверсії ранньомодерної доби). Угорсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення: монографія / [від. ред. І. Патер; упоряд.: О. Муравський, М. Романюк]; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. С. 80-90.
12. Ферков Оксана. Шляхетський рід Другетів та поширення протестантизму в комітатах Північно-Східної Угорщини. Наукові записки Ужгородського університету. Серія: Історично-релігійні студії. Випуск 7. Ужгород, 2021. С.11-36.
13. Форми і методи краєзнавчої роботи в загальноосвітній школі. <https://vseosvita.ua/library/formi-i-metodi-kraeznavcoi-roboti-v-zagalnoosvitnijskoli382834.html>

Інтернет ресурси

Офіційний сайт Національної Спільки краєзнавців України <https://nsku.org.ua/>

Сайт Закарпатського краєзнавчого музею ім. Т.Легоцького <https://www.zkmuseum.com/>

Науковий журнал «Краєзнавство». Архів номерів 2017 – 2024 pp. http://kraieznavstvo.history.org.ua/cgi-bin/krzn/jrn.exe?&I21DBN=krzn&P21DBN=krzn&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=JUJ_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=IJ=&S21COLORTERMS=1&S21STR=kra

Мала академія наук України <https://man.gov.ua/>

**Результати перегляду
робочої програми навчальної дисципліни**

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ___).
(потрібне підкреслити)

протокол № ___ від « ___ » _____ 20___ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ___).
(потрібне підкреслити)

протокол № ___ від « ___ » _____ 20___ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ___).
(потрібне підкреслити)

протокол № ___ від « ___ » _____ 20___ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20___ / 20___ н.р. без змін; зі змінами (Додаток ___).
(потрібне підкреслити)

протокол № ___ від « ___ » _____ 20___ р. Завідувач кафедри _____
(підпис) (Прізвище ініціали)